

D I S P U T A

MERRE TART A PSZICHOANALIZIS?

Brachfeld Olivér cimbe írt elmefuttatása a Korunk júniusi számában ellentmondásra készlet. Érdeklődéssel vártam feleletét a felvetett kérdésre, de sajnos, a válasszal adós maradt. „Fuit — írja B. O. — ezt kell ma már a halódó, idejétmúlt orthodox pszichoanalízis fölé írni és Freud túlélte önmagát“. Talán tekintsük ezt a nekrológszerű megállapítást a téma megválaszolásának? Fuit...? Ha érte'mezésünk helyes, akkor a pszichoanalízis nem tart semerrefelé — hiszen „túlélte önmagát“. Azt hiszem, elcsúszott volt e lapidáris búcsubeszéd... Nem ellentanulmányt kívánok írni, a pszichoanalízisről számos alkalommal értekeztem e hasábkon. De hadd idézzem egy „kivülálló“, Thomas Mann véleményét, aki bár nem céhbéli analitikus, de szépirói munkásságában és szellemi érdeklődésében oly meghitt közelségbe jutott a pszichoanalízissel, hogy feszélyezettség nélkül hivatkozhatunk reá, mint „koronatanúra“. Thomas Mann előadására gondolok, amelyet az akkor 80 éves Freud méltatására tartott, *Freud und die Zukunft* címen. „Freud és a jövő“ — s nem „fuit“... „Jövő“, e szót belevettem előadásom címébe, egyszerűen azért, mert a jövő fogalma az amelyet legöröme'tebb és legönkéntelenébbül kapcsolok össze Freud nevével. Mélységesen meg vagyok győződve, hogy Freud életművében egykor felfogják ismerni az egyik legfontosabb pillért, amely a ma sokféle módon készülő új antropológia és egyuttal a jövő alapjául szolgáló okosabb és szabadabb emberiség házának az épüléséhez hozzájárul.“ Így íté'l Thomas Mann. Azt hiszem, sokan vagyunk szakemberek, laikusok, akik Freud tanítását, ember- és léleklátását nemcsak egyéni világképünkéből, de a kultúra időtálló értékkészletéből sem tudjuk többé elvonatkoztatni. Szerintünk nemcsak integráns eleme a XX. század emberlátásának, hanem egyuttal elveszithetetlen szellemi kincse az emberiség művelődési vívmányainak. Érvénye és hatása módosulhat, de maga a mű, mint teremtő ösztönzés és termékenyítő megismerés, akár a lélektanban, akár a szellemi tudományokban — „ércnél maradandóbb“. Furcsán hat, amidő'n a szerző elparentáló szavait azzal töldja meg, hogy maga Freud is mintha éreznél, hogy túlélte magát... „Utolsó írásai — tiz éve minden esztendőben megajándékoz bennünket egy „utolsónak“ vélt írásművel! — (szinte megrovóan hangzik, hogy mégse utolsó!) arról szól, vajjon Mózes zsidó volt-e? Talán ez volna a bizonyíték, hogy Freud túléltnék érzi tanát? Avagy a megválaszó mondaton van a hangsúly, midő'n Freud arra a következtetésre jut, hogy Mózes nem volt zsidó?! (A cikkíró viccesen hozzáfűzi, „hogy szinte plauzibilisnek tűnik fel Freud hipotézise, ha az ember arra gondol, hogy Valera nem ír, Hitler nem német, Szálasi nem magyar“...) Engedje meg a szerző, de valahogy nem tudok szabadulni attól az érzéstől, hogy cikke tónusa viccesen hangolt. Egy helyütt maga írja, hogy „Thomas Mann Freudot talán némileg túl is becsülő ítéletét nem idézem e helyen, inkább a karrikaturisztikus nézetek illenek ebbe a jegyzetbe“... Másutt meg, a pszichoanalízis történetével kapcsolatosan, megjegyzi, hogy van ennek a történetnek „vicces“ oldala is... Ugy érzem, ha valaki arra vállalkozik, hogy válaszoljon a cimbe írt kérdésre, talán másként kellett volna hozzányulni a kérdéshez. S nem Freud-Mózesen lovagolni, a tényleg karrikaturista Maylant idézni, s ugyanakkor Freud eredetiségét és

jelentőségét lefokozni... „Vicces“ példája ennek Brachfeld Börne-idézete: „Die Kunst in drei Tagen ein Originalschriftsteller zu werden“ — ez a címe a kis aperszünek. Veleje: vessük egyszer papírra mindazt, ami átmegeg a fejünkön három nap alatt, vagyis — freudi szóval — szabad asszociációinkat, és menten eredeti írókká leszünk!? Freud ezzel a módszerrel lett eredeti lélekanalitikussá!“ „Tudjuk — írja, — hogy Freud ifjúkorában sokat olvasta Börnét és talán rábukkant ő is a szellemes 'mondásra'... (amit idéztünk). Köszönjük, most már végre tudjuk, minek köszönheti Freud, hogy „eredeti lélekanalitikus“ lett belőle! De ha ismerte volna is Börne idézett aperszűjét, vajjon miért alkotta meg éppen ő a pszichoanalízis elméletét s nem más? Talán valamivel több és más Freud műve, mint egy röpke Börne-ötlet ügyes hasznosítása... Bántóan hat, ahogy Brachfeld lefokozóan értékeli Freud művét. Értékeli, de ahol csak teheti, üt egyet rajta. Ambivalens magatartás — hogy zsargonban beszéljünk. A freudizmus érdemeiről elmélkedve igyekszik a vélt érdemeket elvitatni. A „tudattalan“ felfedezésével kapcsolatosan megállapítja, hogy sem a szó, sem a fogalom nem új. S ezzel sommásan elintézi Freud szerepét. Igaz, a szót használták már Freud előtt is, (Carus, Schopenhauer, Nietzsche), de a „tudattalan“ világának *empirikus* feltárása Freud döntő érdeme. Ezt nemcsak a Freuddal rokonszenvező elmegyógyászok, Bleuler, Pözl, Schilder ismerték el, hanem maga Wagner-Jauregg is, aki évtizedekig megértetlen, elhárítóan szállt szembe a freudi tanítással. És itt utalhatunk arra, amit a cikkíró Freud szellemtörténeti „helyezésével“ kapcsolatosan felvet, s amit ismételtén kifejeztünk, hogy szellemi rokonsága Nietzschevel s kivált Schopenhauerrel nyilvánvaló, de tény az is, hogy a filozófusok aforizmatikus, intuitív lélektani meglátásai Freud számára nem jelentettek sem szellemi hagyatékot, sem ösztönzést. Freud függetlenül a költők és filozófusok emberlátásától, tisztán a neurótikus beteg elemzésén keresztül jutott el felismeréséhez. Ő maga hangsúlyozza, hogy elvet minden intuíciót, s egyedüli módszerül a tapasztalást fogadja el. Bárhová sorozzák is be Freudot szellemtörténetileg, akár Darwin, akár Novalis, akár Schopenhauer mellé állítják — műve uttörő eredetiségét nem lehet kétségbevonni. (Mellékesen Freud az említett filozófusok munkáival csak jóval később, műve kidolgozása után, ismerkedett meg.)

Freud „érdemeinek“ elemzése kapcsán lezáróan ezt írja: „Nem téved az sem, aki szerint a lélekelemzés freudi módszere tulajdonképpen az irodalomból ered — gondoljunk Dosztojevski minden finomságot kivéző, pompás jellemzéseire! — és ma már oda is tér vissza: a pszichoanalitikus írásművek így pusztán esztétikai érdekléssel bírnának!“ Sok a jóból.... Igaz, néhány évvel ezelőtt, Freud tanulmányt írt „Dostojewski und die Vaterötung“ címen, amelyben a Karamasoff-problémát elemezte. A tételt azonban megfordíthatnók: Freud a lélekelemzés módszerét alkalmazta a nagy orosz író és léleklátó regényére. De ezért csak nem D. tanítványa?! Freud minden bizonnyal több ösztönzést adott a regényirodalomnak, mint amennyit kapott.

Brachfeld szerint a freudi pszichoanalízis „eredendő bűne“: „a teljes társadalmi színvakság, amelynek következtében az egész zseniális bécsi rendszer merő absztrakció csupán.“ Szerintünk Freud „eredendő“ bűne nem a társadalmi színvakság; ellenkezőleg, a korai Freud neurózis-tana az első, tudatos kísérlet a neurózisok társadalomlélektani meghatározottságának feltárására. Birnbaum joggal szól Freud eredeti leletei alapján a neurózis szociológiájáról. Freud egyik régebbi írása, a *Die sexuelle Kultur moral und die moderne Nervosität* alapvetése lehetett volna

egy szociológikusan tájékozott lélektannak. (L. „A pszichoanalízis változatai“ című cikkemet *Gondolat* 1935 február.)

Sajnálatosan Freud megtorpant a neurózis társadalmi meghatározóinak vizsgálatánál, jóllehet ő mutatott rá elsőknek a neurotikus megbetegedések és az egyén társadalmilag determinált élményei között fennálló okozati összefüggésre. „Eredendő bűne“ — szerintem — nem az állított társadalmi színvakság, bűne inkább „szerzett bűn“, mivel a késői Freud egyre inkább eltávolodott a szociológiai szemlélettől s a halál és életösztönök konstrukciójával metafizikai, dualizmusba torkollott. És e ponton érte törés a freudi neurózis-konceptió eredeti lényegét. Engedje meg a cikkíró, de az a benyomásom, hogy „affektive“ elfogult a pszichoanalízissel szemben. Egy jellemző detail. Bergler könyvének bírálata kapcsán zokon veszi tőle, hogy a szerző „szerénytelenül“, a „pszichoanalitikus tudomány“ (az idézőjelt B. O. használja) mai állásáról szól! Tehát egyszerűen kétségbevonja a pszichoanalitikus tudomány létét? Bergler nyilván nem gondolt arra hogy a psza. számára sajátítsa ki a tudomány rangját; semmi kétség, vannak más tudományos lélektani iskolák is. De Brachfeld nemcsak Berglerről állítja, hogy az „szerénytelen“, hanem magát Freudot is hasonlóan aposztrofálja, utalva arra, hogy Freud — most már „szerénytelenül“ — az egész emberiséget tekintette pacienségnek.“ Freudról sok mindent mondtak és írtak, de szerénytelennek még nem kvalifikálták. Miért ne lehetne a kutató lélekelemző számára akár az egész emberiség — eszmeileg — paciense? Freudnak szemére vetik dogmatizmusát, orthodox szigorúságát, s a freudi iskola szektárius jellegét. (Brachfeld tovább megy — s klikk-et mond...) Minden nagy, alapvető tanítás, mely újat, úttörőt, egyszerűt hoz, szükségképpen dogmatikus. Ezt a tudományok fejlődéstörténete igazolja. De vaksággal, elzárkózó türelmetlenséggel Freudot aligha lehet vádolni. Harcos, kemény bajnok, akárcsak Schopenhauer volt, s igazáért egy egész világgal szembeszállt. De ahol a teljesebb, pontosabb megismerés távlatai nyílnak fel számára, nem habozik korábbi tételeit helyesbíteni, vagy akár elvetni. (L. „Hemmung, Symptom und Angst“ c. munkáját. 1926.)

Freud szerénytelen? Nem ismerek szerényebb gondolkodót nála. A szellem emberének halk, tépelődő, töprengő hangján ir felforgató jelentőségű leleteiről, s amiért a pozitívnek vélt megismeréshez körömszakadtáig ragaszkodik, azért csak nem szerénytelen? Van valami a freudi tanításban, ami önmagában is szerénységre nevel... Mert az önmegismerés művelete, saját való lényünk felismerése szükségképpen ide vezet. Tanításának akaratlan emberi hangsúlya ez, ahogyan régebben kifejeztem. (Korunk 1936 június). Vagy ahogy Thomas Mann mondja későbbi előadásában: „A szerénységet jelentő német szó, Bescheidenheit, ne feledjük, innen származik: Bescheid wissen, ami tudást jelent. A szerénység, mint tudás — tegyük fel, hogy ilyen lesz a derűsen kijózanult békevilág alaphangulata, melyet egyebek közt előidézni a tudattalan tudománya hivatott.“ (Neufeld Béla)

A K O R U N K H I R E I

Legközelebbi számunk, a szeptemberi, a rendes időben, szeptember elején jelenik meg.

Megvételre keressük a Korunk 1932. évi VI., VII.-VIII. és 1934.-ik évi I. számokat. Ajánlatokat a kiadóhivatal címére kérjük.